

A TERÁPIÁS GYAKORLAT ETIKAI KÉRDÉSEI

Rovatunkban – mely pont egy éve indult – most egy gyermekpszichoterápiás eset etikai vonatkozásait járjuk körbe. Az eset elemzése során a gyermekterápiás szakma mellett a rendszerszemlélet, a családterápia is szót kap.

A rovatban közölt esetekben egyedi és általános tapasztalatok, fiktív elemek keverednek, ezért bármilyen konkrét esettel történő egybeesés véletlennek tekinthető.

5. PÉLDA

Egy tanácsadást és gyerekerápiát folytató rendelőben kezelésbe vesznek egy 6 éves kislányt. Erős szorongásos tünetekkel jelentkeznek, de nem önszántukból, hanem az óvoda hatására.

A diagnosztikus szakaszban a következő kép bontakozik ki: a kislány édesanyja mozgássérült, kerekesszéssel tud közlekedni. A nem mozgássérült édesapától egy éve különvált, a kislány az édesanyjával maradt. Már korábban is voltak időszakok, amikor az apa nem élt velük. A gyermek gondozásában az anyai ág sokat segít, gyakran van a kislány az anya 15 évvel idősebb gyermektelen nővérénél. Szinte rendszeres, hogy a hét felét ott tölti, ilyenkor éjszakára is ott marad. Ő viszi óvodába, és a terápiás órára is ő hozza néha.

Az apa igyekszik a kapcsolatot felújítani az anyjával, vissza szeretne jönni a családba, újabban hozzájuk közel vett ki albérletet, így gyakrabban találkoznak.

A diagnosztikus szakaszt követően elkezdődik a terápiás munka, rendszeresen kedd délelőtt járnak pszichológushoz.

Egy csütörtök délelőtt – tehát nem a szokásos időpontjuk napján – két rendelési óra között egy idős, ismeretlen nő keresi a pszichológust, hogy beszélni akar vele. A kislány nagymamájaként mutatkozik be a váróban, mire a pszichológus beinvitálja a szobájába, hogy ott mondja el, amit szeretne. Az idős nő meglehetősen zaklatottan arról kezd beszélni, hogy a lánya nem tud arról, hogy ő ide eljött, és kéri a pszichológust, hogy ne árulja el, majd arra tér rá, hogy a kislányt

és az anyját is rendszeresen és súlyosan bántalmazta az apa – ez egy olyan információ, ami az anyjával folytatott interjú, anamnézis és konzultációk folyamán nem került elő. A nagymama azt szeretné elérni, hogy a pszichológus segítsen megakadályozni, hogy az apa újra visszaköltözzön a lányához és az unokájához. Amikor a pszichológus azt javasolja, hogy beszéljenek erről hármasan a lányával, ez elől elzárkózik és távozik.

A pszichológust az új információ felkavarja, a nap hátralevő részében nem is tud a figyelmével teljesen jelen lenni az óráin. A nap végén, önmagát hibáztatva, hogy miért nem vette észre a jeleket, végignézi az addigi diagnosztikus és terápiás anyagot, több mindent más fényben látva. Elhatározza, hogy az anyjával folytatott következő konzultáción ebbe az irányba puhatolózik. Nem biztos benne, ezért a helyzettől teszi függővé, hogy beszéljen-e a nagymama látogatásáról.

Az eset kapcsán felkértünk

- egy pszichoterápiás egyesület etikai bizottsági tagot;
  - két tapasztalt, aktív kiképzőt;
  - egy képzésben lévő kollégát,
- hogy fejtse ki:
- ő hogy látja az esetet?
  - lát-e benne etikai problémát?
  - ha igen, miben látja azt, s kinek a részéről?
  - saját maga hogyan reagálna az adott helyzetben?

- *véleménye szerint az eset szükségessé tenné-e etikai eljárást?*
- *véleménye szerint az ügy a gyakorlatban eljutna-e etikai eljárásig?*

A közölt elemzések a szerzők szubjektív meglátásait foglalják össze, melyeket változtatás nélkül közlünk.

Alpár Zsuzsanna (kiképző gyermekterapeuta)

Azon a csütörtök délelőttön az első pillanatban eldőlt a terápia további sorsa, még pedig előnytelen irányba.

Ezt a hatéves gyereket láthatóan szerető környezet veszi körül: anyja és nagynénje egyaránt gondozza, az óvoda figyel rá és szorongás miatt utalja a tanácsadóba, s feltételezhető az is, hogy apja, aki bár ki-kilép a családi kötelékből, gyermekét nem hagyja cserben. Az esetleírás nem említi a szorongásosság háttérét, de feltételezem, hogy az ingadozó apai viselkedés közrejátszik benne.

A terápián kívülről jövő információk gyakran azért zavaróak, mert nem lehet velük mit kezdeni, ugyanakkor nem lehet meg-nem-történné tenni. Ezért tanácsos a beszélgetés kezdete előtt tisztázni, hogy az ott elhangzó információkat a pszichológus megosztja a gyerek gondviselőjével, jelen esetben az anyával, hiszen részben ő, részben a terapeuta a felelős azért, hogy a gyerek kezelése rendben folyjon. Ők ketten kötöttek szerződést erre a tevékenységre. Amikor a beszélgetés vége felé a kolléga felajánlotta, hogy beszélgessenek a felvetődött problémáról harmasban, már elkésett. A nagymama ugyanis már érkezésekor is tudta, hogy nem szeretné, ha lánya tudomására jutna látogatása, tehát ha előre tisztázzák a feltételeket, a pszichológus nem kerül olyan helyzetbe, amelyet – népiesen szólva – se lenyelni, se kiköpní nem tud. Olyan titok került a terápiában résztvevők közé, amely elszigeteli a terapeutát mind a gyerektől, mind az anyától, s ezzel kockáztatja a további bizalmi kapcsolatot, amely minden terápia alapja. Jelen esetben van vagy nincs egy olyan mozzanat az életükben – abúzus az apa részéről -, amely meghatározhatja a gyerek problémáját, de erről nem beszélhetnek.

Etikai vétséget nem követett el a kolléga, aki, talán kezdőként, beleesett ebben a technikai csapdába.

Balogh Klára (kiképző családterapeuta)

Egy hat éves szorongó kisfiú gyerekerápiájának diagnosztikus, terápiás szakaszáról, és a gyereker-

apeutát elbizonytalanító anyai nagymama intervenciójáról kapunk információt az esetvinyettából. A leírás szerint a diagnosztikus fázisban a terapeuta feltérképezi a kisfiú családi környezetét, de kihagyja a „13. tündért”, a nagymamát, aki aztán be is viharzik, és felborítja a terapeuta hipotézisét, amely egyébként a leírásból nem derült ki. Arra viszont jó volt ez a látogatás, hogy a terapeuta megtapasztalja a kis páciense helyzetét, aki különböző rendszerek és érdekek (apa, apai család, a mozgássérült anyja és a vele kapcsolatos előítéletek, a gyermektelen nagynéni családja, nagyszülők, óvoda, gyermekvédelem) metszéspontjában, annak teljes bizonytalanságában szorong, egy hatéves gyerek tehetetlenségével.

Látok-e etikai problémát? Nehéz egyértelmű választ adnom.

Családterápiás képzésen mindig felhívjuk a hallgatók figyelmét arra, hogy lehetőleg kerüljék el azokat a helyzeteket, amelyekben egy családtag az ülésen kívül közöl információt a terapeutával, titoktartásra kérve őt. Nem derül ki számomra, hogy megígérte-e a titoktartást a pszichológus a nagymama kérésére. Ha igen, akaratlanul is koalíciót kötött a nagymamával, a gyerek szüleivel szemben. Tehát ebben az értelemben etikai vétség. Ráadásul ő maga is egy csapda helyzetbe került, puhatolózni kell, őszinte érdeklődés helyett. A titok átadója manipulálja a terápiás folyamatot. Ugyanakkor családon belüli erőszak, incesztus kapcsolat esetében gyakran találkozhatunk ezzel a típusú információközléssel, mert félelem uralhatja a családot. A terapeuta így juthat valós információ birtokába, ami alapvetően befolyásolhatja a terápia irányát, menetét. Ha a bántalmazás igaznak bizonyul és súlyos, jelentenie kell a gyermekjóléti szolgálatnak. Ebből a szempontból nézve viszont nem követett el etikai vétséget, de nem mindegy, hogyan bánik a rábízott titokkal.

Hogyan reagálnék az adott helyzetben?

Először is mielőtt beront a nagy, információt kérnék róla. Egy mozgássérült anyja esetében nagyon fontos lehet az ő saját kapcsolata az anyjával, tud-e nagymamává válni, vagy anya szerepben marad, esetleg kiég a gondoskodó szerepében. Az apa-fia kapcsolatról is többet szeretnék tudni! Például segíthet-e a testileg ép apa a fia szorongásának a csökkentésében, vagy épp ellenkezőleg. Az óvoda miért épp most küldi terápiába a gyereket?

Ha ez elmaradt, és a történetből kihagyott nagy bejön, mielőtt titoktartást ígérnék neki, megköszöném, hogy befáradt, majd megkérdezném, mitől ilyen zaklatott? Miért épp most szeretné elmondani a bántalmazást? Tanúja volt-e a bántalmazásnak,

vagy hallomásból tudja? Mit próbált eddig tenni? Kivel tudta ezt eddig megosztani rajtam kívül, ki és hogyan reagált rá? Kitől fél legjobban, ha kiderülne, hogy itt járt nálam? Ki állna mellé? Van-e férje, élet-társa, ő tud-e a bántalmazásról? Milyen a kapcsolata a lányával, különösen ezzel a lányával? Egyik lány sem tudhat róla? Ha mégis kiderülne, melyik hogy reagálna rá? Mi volt a véleménye lánya házasságáról, a vejről a házasságkötés előtt, után? Milyen ember volt a veje a gyerek születése előtt és után? Milyen a kapcsolata az unokájával? Mind a két lányát így félti? Szóval jól körbejárnánk a titkot, hogy benne is és bennem is tisztább legyen a kép, így kevesebbet kellene majd „puhatolóznom”, talán motiválhatóbb lenne a lányával való közös találkozásra, esetleg már nem is ragaszkodna a titkolózáshoz. Ha mégis, lehet, hogy már a számomra is jobban érthetővé válik, miért. Megtudom, hogy kért-e és kapott-e mástól segítséget. Megkérdezném, mit vár tőlem, mit kezdjek ezzel a titokkal, illetve én is könnyebben adhatnék tanácsot neki és magamnak, merre tovább. Ha szükségét érezném, azt is elmondanám, miért nehéz nekem ez a titkordozás, és mit tervezek tenni. Addig nem fordulnék a gyermekjóléti szolgálathoz, amíg a kisfiú anyjával nem beszélek. Nem gondolom, hogy azonnali intézkedésre lenne szükség, mivel a gyerek anyja, és nagynénje többszöri találkozás után sem jelezte, hogy a kisfiú és az anyja veszélyben lenne.

Ha a fenti kérdések csak a nagymama távozása után jutnának az eszembe, akkor „a forró krumpelit fűjva, dobálva, hogy lehűljön” új terápiás tervet készítenék. Az anyától nyíltan megkérdezném, előfordul-e, hogy a férje és közte lévő vita időnként tettelegességig fajul? Melyikük mit kezd a haragjával? Ki, hogyan fegyelmezi, neveli a kisfiút? Ha komoly fenyegetettség derülne ki, elmondanám, milyen jogi lehetőségeik lehetnek, kihez tud fordulni védelemért? Mit gondol ő ezekről? Miben tudok én terápiásan segíteni. Ha nem derül ki súlyos bántalmazás, akkor megkérdezném, eljönne-e férjével közösen egy szülői konzultációra a gyerek érdekében. Ha nem, érdeklődnék az apa-fia kapcsolat felől. Megkérdezném, elhívhatom-e a gyerek apját egy megbeszélésre, illetve hozhatná-e egyszer az apa a fiút? Szerinte a fia elfogadná-e ezt? Mit szólna ehhez az ő nővére, az anyja, az apja? Milyen a kapcsolata a saját szüleivel, azok milyen nagyszülők, miben tudnak neki, nekik segíteni? Ha rossz a kapcsolata a szüleivel, nem rontanám ezt tovább azzal, hogy elárulom, az anyja itt járt. A terápiás holdinghoz ez is hozzá tartozhat. Az a fontos, hogy tudjam megőrizni kíván-

csiságomat, és az ítékezés ne bénítson meg. Ha jó az anya-lánya kapcsolat, akkor azt tovább erősíteném.

Ha nincs életveszély – ami a leírás és az eddigi terápiás folyamat alapján valószínű –, akkor a szülői (anyai, apai) kompetenciát mérném fel és erősíteném. Ehhez kérnék segítséget mind a nagyszülőtől, mind a nagynénitől, így ők is letehetnék az anyai, szülői felelősséget.

Szükségessé tenne-e az eset etikai eljárást?

Véleményem szerint nem. Viszont a terapeuta gazdagodott egy tapasztalattal, hogy szorongó gyerek esetében legközelebb gondoljon a családon belüli agresszió lehetőségére, illetve a gyermek körüli kapcsolatrendszer körültekintőbb feltérképezésére.

Az ügy a gyakorlatban eljutna-e etikai eljárásig?

Ebben a fázisban még nem. Akkor kerülhetne sor erre, ha a terapeuta a nagymamától kapott információ alapján azonnal intézkedne, feljelentést tenne az anyára, illetve az apa meghallgatása nélkül. Valamint akkor, ha teljesen figyelmen kívül hagyta a kapott információt, és az valós veszély lenne.

Jó jelnek tartom, hogy felkavarta a terapeutát ez a találkozás, mert érzi, hogy itt meg kell állni, gondolkodni. Fontos, hogy ne az önvédelem érzelmi telítettségében döntsön a további teendőkről.

Berger Noémi (képzésben lévő)

Az eset érdekessége, hogy etikailag problematikus lépés nem történt, csupán egy etikai dilemma jelenik meg, amely kívülről érkezik, a nagymama személyében. A leírásban szerepel, hogy a kisfiú az anyai családdal szoros kapcsolatban van. Az anyai nagynéni különösen jelentős, szinte pótantyáknak van jelen a kisfiú életében. Ennek ellenére a nagymama mégis titokban érkezik, elzárkózik a lányával közös üléstől és kéri a pszichológust, hogy ne árulja el a látogatását. Itt lép fel az etikai dilemma, miszerint a pszichológus lojális legyen-e a nagymamaként bemutatkozó személyhez, és a tőle megtudott lényegi információt titokként kezelje, avagy megemlítsse a nagymama látogatását és az általa közölt felkavaró információkat kliense édesanyjának?

Míndez azért is nehéz, mert a bántalmazás ténye jelentési kötelezettséget, vagy legalábbis valamilyen ellene történő fellépést von maga után, tehát egy ilyen információt nem lehet hosszan titokban tartani.

A további lépések eldöntéséhez mindenképpen fontos lenne tudni, mi a motivációja a nagymama titkolózásának. Az esetleírásból kiderül, hogy a pszichológusnak csak rövid ideig volt alkalma az idő-

nővel beszélgetni, és az információk felkavarták, így csupán felajánlotta a közös konzultációt az édesanyával, de nem tudakolta a titkolózás okát, ezért erről csak spekulálni tudunk. Bennem két motiváció merült fel.

Elsőként valamilyen családi konfliktusra gyanakodnék anya és lánya között, és megkérdőjelezném az elmondott információk valóságtartalmát. Elképzelhető, hogy a nagymama apa iránti ellenszenv mondatta vele az információkat, és ezáltal az apa visszatérési kísérleteit hivatottak megakadályozni, hiszen ehhez kifejezett segítséget is kér a pszichológustól.

A második esetben a gyanakvást félretéve feltételezzük, hogy a nagymama igazat mondott és jó szándék vezérelte. Ebben az esetben elképzelhető, hogy az anya félelmében és/vagy szégyenében titkolta el a bántalmazás tényét a pszichológus elől. Ezért érkezett a nagymama is titokban, aki szeretne volna, hogy a pszichológus tisztán lásson, megakadályozza a bántalmazás folytatódását és esetleg közbelépjen az eset jogi útra terelése érdekében.

A leírásban szereplő pszichológus számára nyilvánvalóan a második lehetőség tűnt plasztikusabbnak, hiszen felkavarták az új információk, majd önmagát kezdte hibáztatni, hogy miért nem vette észre a jeleket.

Érdeemes elgondolkodni az anya személyén is. Mint mozgássérült, egyedülálló anyának, a gyermeknevelés feltehetően nagy terhet jelenthet számára. Talán ezért szükséges, hogy fia sok időt az ő nővérénél töltsön. Az anyát magát is bántalmazta az apa, így szinte biztos, hogy az anya tud fia bántalmazásáról. Pszichológusi segítséget nem maguktól, hanem az óvoda hatására kérnek. Mindez azt erősíti, hogy az anya maga is áldozatszerepben van, esetleg a nagymama által felfedezett titkot az anya magától még nem tudta volna elmondani.

Ha a pszichológus a nagymama kérésének eleget téve teljesen eltitkolja a látogatást és úgy tesz, mintha nem tudott volna meg klienséről új, jelentős információkat, akkor a következő konzultáción a pszichológus és az anya egyként ki nem mondott titkot őrizve beszélgetnek, ami a bizalmi kapcsolatot eleve megnehezíti és akár az egész terápiás folyamatot ellehetetleníti. Ha említést tesz a látogatásról, akkor anya és lánya között szíthat konfliktust. Ugyanakkor talán hosszabb távon a család érdekét az szolgálja, hogy egy ilyen súlyú titok kiderüljön, és ellene fellépés történjen.

Ezeket mérlegelve a nagymamának tudtára hoznám, hogy a kérését nem lehet teljes mértékben

teljesíteni. Az esetben szereplő megoldást, a puhatolózó beszélgetést jó ötletnek tartom. Fontos lenne megtudni, hogy áll az anya az apa családba való visszatérési szándékához, milyen a kettejük kapcsolata, illetve milyen a kisfiú és az édesapa kapcsolata. Innen talán rá lehet térni a nagymama látogatására, és arra, vajon miért kellett neki titokban érkeznie. Ezután ismételten fel lehetne ajánlani – ezúttal az édesanyának – a nagymamával közös konzultációs alkalmat, így a titkos látogatásból fakadó konfliktus kezelésére is lehetőség nyílik, továbbá közösen gondolkodhatnak az apa személyéről.

Himmel Irén (etikai bizottsági tag, Magyar Pszichológiai Társaság)

A fenti esetvázlat alapján a nagymamaként bemutatkozó asszony két kérést intézett a pszichológushoz: segítsen megakadályozni az apa visszaköltözését és titkolja el a gyermek anyja előtt, hogy felkereste. A leírásból nem derül ki, vajon a pszichológus megígérte-e az idős asszonynak bármelyik kérés teljesítését. Ha igen, az jelenthet számára etikai konfliktust, amennyiben arra az elhatározásra jut, hogy mégsem teljesíti azt, de ez nem szakmai-etikai dilemma, az idős asszony semmilyen értelemben sem a kliense.

Ami az elsőnek említett kérést jelenti, felteszem, nem tett ígéretet még akkor sem, ha az idős hölgy zaklatottsága emocionálisan sodró erejű volt, közlései erősen hatottak rá, őszinteségében nem kételkedett. Egy effajta közbelépés kívül esik a terápiát végző szerepkörén, lehetőségein. Ha az anya apával való jelen kapcsolata, terve szoba kerülnek a szülő-konzultáció során – a nagymama kiadása nélkül is lehet ebbe az irányba terelni a beszélgetést –, legfeljebb arról nyilváníthatna véleményt a terapeuta, hogy a gyermek számára előnyös lenne-e vagy sem, ha az eddiginél szorosabb kapcsolatba kerülne apjával.

A nagymamai látogatás eltitkolását esetleg megígérhette a pszichológus. Ez esetben a további tájékozódás fedheti fel, hogy teljesítheti-e ígéretét.

Tájékozódás elsősorban arról, vajon mennyire megalapozott az apát ért vád és csak másodsorban arról, hogy *miért* kereste fel az idős hölgy ezzel a pszichológust.

A leírás szerint a terapeuta elhatározta, hogy az anyánál puhatolozik a bántalmazás kérdésében – a leírásból nem derül ki, hogy a pszichológusnak milyen információja volt az apa és a kisfiú jelenlegi kapcsolatáról: elviszi-e magához a gyermeket vagy csak az anya jelenlétében találkoznak, milyen sűrűn,

stb. Gyermekek terápiájánál általában ajánlatos megismerkedni mindkét szülővel, amennyiben erre mód van. Én hasonló esetben az anyával üzennék az apának, kérném, hogy hívjon fel időpont egyeztetés végett. Informatív lehet, hogy az édesanya hogyan fogadja ezt az ötletet.

A gyermekkel is megbeszelném, hogy szeretnék találkozni édesapjával, s megkérdezném, akkorra hívjam-e be apját, mikor például az ő órája véget ér, vagy úgy, hogy ne találkozzanak. Ha vonakodást vagy épp a félelem bármely jelét venném észre a gyermekben, az anyának ezt jelezhetném, mint saját tapasztalatot, nem kellene hivatkozni a nagymamára. Arra is nagyon figyelnék, hogy apja említése után milyen terápiás anyagot hoz a gyermek (az esetvázlat alapján korábban nem volt olyan anyag, amely a terapeutában felkeltette volna a bántalmazottság gyanúját).

Ha a gyermek úgy nyilatkozik, hogy szívesen találkozna apjával, lehetőség szerint az ő terápiás órája utánra hívnám be az apát – akár egy-két perces futó találkozás megfigyelése is segíthet megerősíteni vagy elvetni a nagymama közlését.

További információforrás lehet a nagynéni és az óvoda – természetesen az anya előtt nem titkolva, hogy tőlük is érdeklődöm a gyermek felől. A leírás szerint kb. a kislány 5 éves koráig lakott együtt apjával, s valószínűleg ekkor már járt óvodába. A gyermek korábbi viselkedéséről, szorongásosságáról, esetleg feltűnő viselkedésváltozásairól a nagymama említése nélkül is lehet érdeklődni.

Elképzelhető, hogy a pszichológus számára e külső információk nem erősítik meg az idős hölgy vádját

(„a kislány és az anyját is rendszeresen és súlyosan bántalmazta az apa”). A súlyos, rendszeres bántalmazás testi nyomait ugyanis valószínűleg észrevették volna az óvodában a gyermekben – de az eseteírásban nincs nyoma annak, hogy a gyermekvédelemnek valaha is jelzett volna az óvoda.

A második kérdés – tudniillik hogy miért kereste fel az idős hölgy ezzel a pszichológust – főleg akkor érdekes, ha közlése nem vagy csak részben igazolódik a terapeuta számára. Elképzelhető például, az együttélés során történt bántalmazás az apa részéről, amit a nagymama mind súlyosságban, mind gyakoriságban erősen eltúloz, mivel nem szeretné, ha a férfi visszakerülne a családba. Úgy érzi, a lányát ő maga nem tudja lebeszélni az apa visszafogadásáról, külső szövetségest keres a pszichológusban célja eléréséhez. Azonban akár igazolódik a nagymama vádjá, akár nem, ez a közbelépés valószínűleg azt eredményezné, hogy a terápiában nagyobb hangsúlyt helyeznék az anyával történő konzultációkra. Ha arra jutok, hogy nagymama nem túlzott, akkor megfigyeléseimre és a terápiás anyagokra hivatkozva a konzultáció fókuszába állítanám az apa-gyermek viszony, illetve a bántalmazás kérdését, valamint azt, hogy az anya ezt miért hallgatta el. Ha az idős nő közléseit felnagyításként értékelem, akkor az anya saját anyjához való viszonyára terelném a megbeszélést – hiszen valószínű, hogy a családi dinamika e része is közrejátszhat a kislány szorongásos tüneteinek kialakulásában és/vagy fennmaradásában.